

автор книги з давньої історії Острога

Ведучий рубрики **Микола МАНЬКО**, директор Державного історико-культурного заповідника Острога

Сто дев'яносто п'ять років тому – 8 травня 1826 року – народився **Станіслав Кардашевич** – невтомний краєзнавець-дослідник історії Острога, де минуло майже все його життя і в якому він помер 16 жовтня 1887 року. Був похований на старому римо-католицькому цвинтарі нашого міста.

Це, мабуть, перший автор значної краєзнавчої праці про Острог, проживання якого чи праця у давньому князюванні місті не були лише одним із довших чи коротких епізодів біографії. Скажімо, для **Василя Домбровського**, **Миколи Костомарова** чи **Юзефа Крашевського** приїзд в Острог був черговою недовою науковою чи письменницькою екскурсією. **Яків Лобачевський** (єпископ Острозький ієрофей) здобув у Волинській духовній семінарії в Острозі середню богословську освіту, пізніше викладав у ній і обіймав там посаду інспектора, перебував у штаті Острозького Преображенського монастиря, але останні півстоліття його життя і діяльності минули в обителях Загайців, Почаєва, Дерманя. **Яким Перлштейн** певний час викладав у Острозькому дворянському училищі (попереднику нашої гімназії), але пізніше бачимо його в Житомирі на посаді редактора часопису «Волинские губернские ведомости», а педагогічна доля кидала його майже по всіх українських губерніях.

Щодо Станіслава Кардашевича, то його правника, громадськи і науково діяльність розпочалася в Острозі у 18-річному віці і тривала до останніх років його життя. Імовірно (бо відомостей із його життєпису не так багато), що й вчився він теж в Острозі – «місті шкіль», як його називали.

Народився С. Кардашевич у містечку Білогородка сусіднього Заславського (зяславського) повіту у польській (чи колонізованій) шляхетській родині латинського обряду, яка в умовах російського панування зберегла

і підтвердила свою належність до дворянства (9/10 дрібної шляхти Правобережної України цього не змогли зробити). Але, очевидно, значної земельної посілости Кардашевичі не мали. Та певна освіта і належність до дворянства відкривали шлях до кар'єри правника – найпочеснішого після військової служби заняття для шляхтича. Тож із 1844 по 1869 рік – повне 25-річчя, необхідне для вислуги пенсії – С. Кардашевич працює секретарем Острозького повітового суду, водночас виконує секретарські обов'язки при маршалку (виборному предводителю дворянства) Острозького повіту.

Суд тоді розташовувався в замку князів Острозьких. Замкова гора, в честь якої названа наша газета, тоді навіть в офіційних документах іменувалася Судовою. Обидві посади й обов'язки, з ними пов'язані, давали доступ до судових, міських, а також приватних шляхетських архівів (у відставці С. Кардашевич займався адвокатурою). Тож допитливій людині відкривалася можливість (не лише з книг і журнальних публікацій, а й з архівних документів, свідчень старожилів) заглибитися в історію Острога, нагороджувати матеріал, невідомий навіть професійним історикам.

Підсумком багаторічних наукових захоплень С. Кардашевича стала польськомовна монографія «Давня історія міста Острога. Матеріали до історії Волині».

Вона побачила світ лише через чверть віку після смерті її автора 1913 р. у Кракові, тобто за межами Російської імперії. Редактором видання і автором передмови був видатний польський історик-україніст **Александр Валеріан Яблоновський**. У 2013 р. книгу перевидала редакція острозького римо-католицького часопису «Волянка з Волині» у рамках своєї однойменної бібліотечної серії. Дослідники Острога ні на раз вказували на потребу видання цієї цінної монографії згідно з оригіналом рукопису книги, що зберігається у Національній бібліотеці Варшави, а також про її український переклад. Немало зробив для популяризації імені та спадщини історика XIX ст. видатний український історик-джерелознавець **Микола Ковальський**, що жив на острозькій вулиці імені Станіслава Кардашевича (на цій же вулиці раніше розміщався і редакція часопису «Волянка з Волині»).

1938 року краєзнавець та археолог **Йосип Новицький** віднайшов могилу Станіслава Кардашевича на старому католицькому цвинтарі Острога. Тоді ж члени Польського краєзнавчого товариства встановили на могилі новий пам'ятник. Але наприкінці 1960-х років старий цвинтар був знищений, а на його місці було згодом збудовано стадіон. Фрагмент (поштовп) могильного пам'ятника С. Кардашевичу можна побачити нині біля входу в замок, де він працював 25 років, і де вперше тримав у руках історичні документи, що лягли в основу його наукової праці.

Згадаємо принагідно, що син Станіслава Кардашевича, уродженець Острога, **Казимир** (15 березня 1855 – 21 квітня 1945 рр.) був визначним лікарем і книгознавцем, генералом медичної служби російської імператорської армії, а пізніше – **Війська Польського**. Як і його батько, генерал у відставці займався науковою працею, ставши організатором і керівником відділу стародруків і рукописів Публічної бібліотеки столиці міста Варшави. —